

MUÂSİR Şİİ ÂLİMLERİN KUR'ÂN'DA TAHRİF İDDİALARINA AKIŞI: Şİİ KUR'ÂN TARİHLERİ ÇERÇEVESİNDE BAZI TESPİTLER

Abdulkerim SEBER*

Özet

Tahrif, Şii kaynaklarda lehinde ve aleyhinde en çok malumatın bulunduğu konulardan birisidir. Bu konudaki farklı rivayetler, Şia içerisinde kesin bir ittifakın olmadığını göstermektedir. Kur'ân'da tahrif bulunduğu inanan geleneksel bazı Şii müellifler, Şia'nın tamamını tahrif taraftarı gösterirken, tahrife inanmayanlar da ekseriyetin tahrifi asla benimsemediğini söylemektedir. Yine her iki taraf da Şia'nın muteber imamlarının kendilerinin görüşünü desteklediklerini iddia etmektedir. Ancak yazılı kaynaklarda tahrifin aleyhindeki görüşlerin, Şia içerisinde daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Geleneğin aksine, muasır Şia arasında tahrifle ilgili rivayetlerin aleyhinde bir ittifaktan söz edilebilir. Şöyle ki, son asırlarda telif edilen Kur'ân tarihlerinde tahrifle ilgili rivayetlerin ve iddiaların yer almadığını görüyoruz. Üstelik asrımızdaki Şii aydınlar, geleneksel Şii kaynaklardaki tahrif taraftarı rivayetlerden bazılarının zayıf, bazılarının da asılsız olduğunu belirterek tahrifi tamamen reddetmektedir.

Kur'ân tarihleri esas alınarak yapılan bu çalışma, muasır Şia'nın Kur'ân ve Mushaf anlayışını konu edinmektedir

Anahtar Kelimeler: Şia, Kur'ân, Kur'ân tarihi, Mushaf, tahrif.

Contemporary Shia's View on Claims of Corruption in Quran: Some Determinations within Shia Quran Histories

Abstract

Corruption is one of the topics about which, in favor or against, the maximum amount of information is available in Shia sources. Narratives on this topic show that no absolute consensus survives within Shia. Some traditional Shia writers who believe in the corruption on Quran suggest that all Shia agree in favor of corruption whereas those who do not believe in corruption say majority have never embraced the idea of corruption. Accordingly, both parties claim that Shia's notable imams support their own perspective. However, written sources indicate that views against corruption within Shia account for more. Contrary to the tradition, a consensus, within contemporary Shia, against narratives related to corruption may be mentioned. So much so that, narratives and claims related to corruption are not located in Quran histories written in recent centuries. Furthermore, contemporary Shia intellectuals absolutely deny corruption by stating that some pro-corruption narratives in traditional Shia sources are weak and some even are baseless.

This study, conducted based on Quran histories, is on contemporary Shia's perception of Quran and the Book.

Key Words: Shia, History of the Qur'ân, Mus'haf, distortion.

GİRİŞ

Şîa'nın, İslam'ın inanç ve ibadetle ilgili konularında diğer Müslümanlardan farklı bir takım görüşlere sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bu görüş ve düşüncelerden hiç birisinin Kur'ân'da tahrîf iddiaları nispetinde bir öneme sahip olduğu söylenemez. Çünkü değil Kur'ân metnindeki bir eksiklik yahut fazlalık, bir harfinin dahi tahrîf ve tebdile uğramadan, nazil olduğu gibi bize intikal ettiği konusunda Müslümanların kahir ekseriyetinin ittifak üzere olduğu bilinmektedir. Genel çerçevesiyle Şîa'nın da bu ittifakın dışında olduğu düşünülemez. Zira tahrif iddiasının Şîa'nın bütünü tarafından gönül rahatlığıyla kabul edildiğini ve yüksek sesle telaffuz edildiğini söylememiz mümkün değildir. Ancak inkârı mümkün olmayan bir gerçek daha var ki; o da Kur'ân ve tahrîf kelimelerinin İslami literatürde Şîa ile birlikte telaffuz edilmesidir.

Bilindiği gibi Şîlik, Hz. Ali b. Ebî Talib'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra nass ve tayinle halife olduğu, imametinin ve hilafetinin kıyamete kadar Hz. Ali ve Fatîma'nın nesline ait bulunduğu görüşünde

olarlar için kullanılan bir isimdir. Öyle anlaşılıyor ki, hilafetin, Hz. Ali ve neslinden gelecek İmamların hakkı olduğu Kur'ân-ı Kerim'e dayandırılmak istenmiş, tahrîf iddiaları da muhtemelen buna bağlı olarak ortaya atılmıştır. Şîîlere ait tefsirlerdeki te'vîllerin pek çoğunun imamet ve hilafet üzerine yoğunlaşması da bu kanaatimizi destekler mahiyettedir. Ne var ki imamet-hilafet ve Ehl-i Beyt gibi başlangıçta masumane gözükken gerekçelerle ortaya çıkan bu hareket içindeki küçük bir azınlık grubun ortaya attığı tahrîf iddiaları, diğer İslami kesimlerle Şîa arasında tamiri mümkün olmayan bir kırılma noktası oluşturmuştur.

Bir taraftan kendi içinde zuhur eden bu fitne, diğer taraftan Ehl-i Sünnet'in hücumları karşısında çaresiz kalan Şîî ulemanın zaman içinde bir takım savunma mekanizmaları geliştirdikleri görülmektedir. Şîî âlimler tarafından yazılan tahrîf aleyhtarı reddiyelerin bu kabil çalışmalarından meydana geldiğini söylemek mümkündür. Şîî âlimler, Sünnî kaynaklardaki Mushaf'la ilgili şaz-garip rivâyetler, yedi harf, kıraatler¹, nesih gibi bazı meseleler bahane ederek, Kur'ân'da gerçek tahrîfin Sünnîler tarafından yapıldığı antiteziyle mukabelede bulunmuşlardır.

Ehl-i Sünnet ile Şîa arasında uzun yıllar devam eden bu mücadeleden kaybedenin daima kendi tarafları olduğunu fark eden pek çok Şîî aydının son yıllarda bir takım yenilenme hareketine giriştikleri, tahrîfle ilgili rivâyetleri reddeden Kur'ân tarihleriyle ortaya çıktıkları görülmektedir. Keza *Takrîb*, *Tecdîd ve Tevhîd* gibi isimlerle yeni dergiler ve eserler çıkararak İslam birliğini sağlamayı hedeflediklerini açıklamaktadırlar. İran-İslam Cumhuriyeti'nin resmi yayınları görünümündeki bu dergilerin de aynı niyete matuf olduğu anlaşılmaktadır. Hâsılı Şîa, üzerindeki olumsuz imajın silinmesine yönelik gayretlerin yoğunluk kazandığı bir sürece girmiş gözükmektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü. Email: akerim.seber@gmail.com

¹ Şîa'nın Kıraatler ve yedi harfle ilgili görüşleri için bkz. Musa Kazım Yılmaz, *Şîa'nın Kur'ân İlimleriyle İlgili Görüşleri*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu, İstanbul, 1993, s. 181-184; Meir M./Bar Asher, *İmamîye Şîa'sının Kıraat Farklılıkları ve Kur'ân'a İlaveleri* (Çev. Ömer Kara / Mehmet Dağ), Ekev Akademi Dergisi, Erzurum, 1998, c. I, S. 3, s. 216-233; Ziya Şen, *Şîa'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012, s. 73-205.

Bahsi geçen bu yayın organlarında Şîa'nın Kur'ân dâhil İslam dinini en temel prensiplerinde Ehl-i Sünnet ile paralel düşündüklerinin ifade edildiği yazılar kaleme alınmaktadır. Yine bu yayınlarda Şîilerin Sünnîlerle aynı Allah'a aynı peygambere inandıkları, aynı Kur'ân'ı okudukları ve aynı kibleye yönelindikleri, dolayısıyla dış dünyaya karşı da bütün Müslümanların aynı safta birleşmelerinin gerektiği tezi işlenmektedir. İran-İslam Cumhuriyeti'nin resmi yayın organları olduğu anlaşılan bu neşriyatın siyasi maksatları ön planda tuttuğu ihtimal dâhilindedir. Ancak bu faaliyetler, Şîa'nın geçmişte ısrarcı olduğu bazı konularda tamamen haklı olmadığına zımî bir itirafı da sayılabilir. Bu yönüyle bu yayınlar tamamen faydadan hali de değildir.

Bilindiği gibi, tahrîf, lafzî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tahrîfin, Kur'ân metninden bazı bölümlerin çıkarılması veya kendisine bazı şeylerin ilave edilmesi cinsinden olanına lafzî tahrîf; Kur'ân lafızlarının maksadının dışında te'vil yoluyla yapılanına da manevî tahrîf denilmektedir. Bizim burada sözünü ettiğimiz tahrîf ise lafzî tahrîftir. Şîa'nın Kur'ân metninde noksanlık ve fazlalık cinsinden olan geleneğe ait lafzî tahrîfi reddettiklerini, görüyoruz. Yoksa Şîa'nın manevî tahrîfte bulunmadığını iddia etmiyoruz. Şîa'nın bir takım ayetleri kendi mezheplerine göre tefsîr ve te'vil ederek manevî tahrîfte buldukları inkâr edilemez bir gerçektir. Binaenaleyh bu çalışmanın konusu, Kur'ân metniyle ilgili lafzî tahrîf iddialarına çağdaş Şîa'nın yaklaşımıyla alakalıdır.

Çalışmanın gayesi Şîa'yı aklamak veya karalamak değildir. Ancak başta Kur'ân araştırmalarıyla dikkat çeken Nöldeke ve Goldziher gibi müsteşriklerin Şîî kaynaklardaki tahrifle alakalı rivayetleri istismar ederek Kur'ân'ın da tahrife uğradığını iddia ettikleri ve bunun üzerinden Müslümanlara taarruzda buldukları bilinmektedir. Hâlbuki Gulât-ı Şîâ dışında Müslümanlar arasında bu konuda ciddi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu çalışmanın temel gayelerinden birisi de bu gerçeği ispat etmektir.

Konuya girmeden önce burada meselenin bir iki farklı boyutuna daha işaret etmek istiyoruz. Şöyle ki geçmişte tahrif konusu bazı Şîî siyaset adamlarınca zaman zaman Ehl-i Sünnet'e karşı kullanılmıştır. Dolayısıyla konunun siyaset boyutunun da bulunduğunu hatırlatmanın araştırmamızın ve varılan sonuçların sıhhati açısından faydalı olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bu konularda takiiye yapmanın Şîîlikte bir görev telakki

edildiği de bilinmektedir. Dolayısıyla Şîa konusunda yapılan araştırmaların yüzde yüz gerçekleri yansıttığı kesin olarak söylenemez. Ne var ki araştırmacılar için zahirle hükmetmekten ve yazılı kaynaklara başvurmaktan başka çare bulunmamaktadır.

Çalışmanın birinci kısmında başta Kur'ân tarihleri olmak üzere Şîa'ya ait bazı telifâtı ele alacağız. Sonra da son dönem Şîî aydınlarının Mushaf merkezli bir takım beyan ve mûlahazalarına yer vereceğiz. Daha sonra da tahrîf konusuyla ilgili bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunacağız.

A. Şİİ KUR'ÂN TARİHLERİNE GÖRE TAHRİF KONUSU

Tahrîf konusunu Şîî Kur'ân tarihlerinde araştırmamızın sebebi, Kur'ân tarihlerinin kaynak eserler olmaları ve daha objektif eserler olmaları gerektiği konusundaki beklentimizden ileri gelmektedir. Ancak bu eserlerde araştırdığımız husus, bunların tahrîf iddialarına ne ölçüde değer verdiklerini tespit etmek ve bu konu hakkında genel bir kanaat edinmekten ibarettir. Yoksa böylesine devasa eserlerin² bir makale çalışmasında ancak genel bir değerlendirmesinin yapılması mümkündür. Bu bakımdan burada bu eserlere özellikle tahrîf iddiaları açısından bakacağımızı belirtmek isteriz. Eserleri, tahrîf konusuna ışık tutacağını düşündüğümüz için kaynakları, içerikleri gibi bir takım özellikleri açısından değerlendireceğiz. Ancak konuya girmeden önce geleneksel Şîî literatürdeki tahrîfle ilgili eserlere kısaca temas etmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

İlk defa Gulât-ı Şîa tarafından dile getirilen Kur'ân'da tahrîf iddialarıyla ilgili Muhammed el-Bâkır ve Cafer Sadık'a dayandırılan erken döneme ait rivâyetleri Muhammed b. el-Hasen el-Kummî (ö. 290/902)'nin *Basâiru'd-Derecât* adlı eserinde bulmak mümkündür. Bu eserden önce de konuyla ilgili olarak yazılan irili ufaklı birtakım eserler bulunmaktadır. Ancak bunların pek çoğu elimize ulaşmamıştır. Şîa'ya ait tahrîfle ilgili rivâyetleri en geniş biçimde bu eserde yer aldığını görüyoruz.

² Bu Kur'ân tarihlerinden birincisi, Şîilerin müçtehit olduğuna inandıkları Ebu Abdillah ez-Zencânî'nin *Târîhu'l-Kur'ân* adlı oldukça muhtasar eseridir. İkincisi, Mahmud Ramyâr'a ait yaklaşık sekiz yüz sayfalık *Târîh-i Kur'ân*'dır. Üçüncüsü de Muhammed Bakır Hucefî'ye ait altıyüz küsur sayfalık *Târîh-i Kur'ân-ı Kerim* adlı eserdir. Birincisi Beyrut baskılı Arapça olup diğerleri Tahran'da Farsça olarak yayınlanmışlardır.

Kummî'nin mezkûr eserinden sonra uzun yıllar Şîa içerisinde tahrîfi savunan ciddi bir eserin ortaya çıkmadığı görülmektedir. Bunun dışında yayınlanmasıyla birlikte İslam camiasında büyük gürültünün kopmasına sebep olan en önemli eserin, Mirza Hüseyin en-Nûrî et-Tabersî (ö. 1320/1902) tarafından meydana getirilen ve 1881 yıllarında Tahran'da yayınlanan *Faslu'l-Hitâb fi İsbâti Tahrîf-i Kitâbi Rabbi'l-Erbâb* adlı bir eserdir. Belki de bu eser, Şîa'nın tarihinde bu anlamda yayınlanan ilk ve son eser olma özelliğini taşımaktadır. İslam camiasında olduğu kadar İran'da da huzursuzluğa ve infiale sebep olduğu bilinen bu kitabın hemen yasaklandığı bildirilmektedir³. Genel kanaatlerin aksine Şîa'da tahrîfi savun-

³ Şiilerin en büyük hadis âlimlerinden birisi olarak kabul edilen Kuleynî (ö. 329/941)'ye dayandırılan bu rivâyetlerin özü şudur: "Müslümanların ellerindeki Kur'ân Rasûlüllah (s.a.v.)'e inen Kur'ân değildir. Aslında Kur'ân on yedi bin ayettedir; ancak başta Hz. Hasan ve Hüseyin (r.a.) ile ilgili Nureyn ve Velayet sureleri olmak üzere, bir takım sureler ve âyetler Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından Kur'ân'dan atılmış yahut değiştirilmiştir. Hz. Osman Mushaf'ında 73 ayet olan Ahzâb Suresi aslında 296 ayet, 64 ayet olan Nur Suresi aslında 100 ayetten fazla, 99 ayet olan Hıcr Suresi 190 ayet idi. Kur'ân'ın aslı, ahir zamanda dönmesi beklenen 12. imamla birlikte gelecektir". Kuleynî dışında tahrîf iddialarında adı geçenlerden birisi de ilk Şîî müfessir olarak bilinen Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kummî (ö. 308/920)'dir. Kummî'nin tefsirinde, lafzî tahrîfle ilgili açıklamaların geçebileceği muhtemel yerleri incelememize rağmen lafzî tahrîf iddiasında bulunan bir açıklamaya tesadüf etmediğimizi söyleyebiliriz. Ancak Kummî'nin tahrîf olduğuna dair beyanı bulunmasa da pek çok ayeti cumhurun hilafına tefsir ederek manevî tahrîfte bulunduğunu görülmektedir. Belki de tahrîf konusunda adının geçmesi bu yüzden. Mesela "*Kur'ân'ı biz indirdik. Şüphesiz onu biz koruyacağız*" (15. Hıcr, 9) ayeti dâhil müteakip beş ayeti Kummî'nin tefsir etmediği görülmektedir. Şayet Kummî, tahrîf iddiasında bulunmuş olsaydı bunu dile getirebileceği yerlerden birisi de muhtemelen bu ayetler olurdu. Anlaşılan onun da Kur'ân'da tahrîf taraftan olarak gösterilmesi, Kur'ân'da eksiklik, fazlalık olduğunu söylediği için değil, Kur'ân ayetlerinin manasında yaptığı te'villerden dolayı olmalıdır. Çünkü Kummî'nin tefsirinde bu tarz te'villerin çokça yer aldığı görülmektedir. Mesela "*Kâfirlere ve ayetlerimizi yalanlayanlara aşağılayıcı bir azap vardır*" (22. Hac, 57) ayetini "Hz. Ali ve ondan sonra gelen imamların velayetine inananmayanlara acıklı bir azap vardır", şeklinde açıklamaktadır. Yine "*Ey nefisine zulmeden kulların Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz*. (39. Zümer, 53) ayetinin özellikle Şiiler için nazil olduğunu zikretmektedir. Kummî'nin buna benzer pek çok ayeti Ehl-i Beyt ve Hz. Fatıma neslinden gelenlerle ilişkilendirerek te'vil ettiği görülmektedir. Ancak münferit rivâyetlerin tevatür derecesinde bir habermiş gibi delil kabul edilmesini ve bunları bütün Şiilerin ortak görüşüymüş gibi yansıtılmasını yanlış bulduğumuzu ifade etmek istiyoruz. Konu derinlemesine araştırıldığında Şiî toplumu içinde tahrîfe inananların Şiî kitesini temsil edecek boyutta olmadığı anlaşılıyor. Mesela Şîa'nın en büyük hadis âlimi olarak kabul edilen Muhammed İbn Bâbeveyh / Şeyh Saduk (ö. 381/991), "Bizim inancımıza göre Allah Teâlâ'nın peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği Kur'ân, şu anda insanların elinde ve iki kapak arasında bulunan kitaptır, kim Kur'ân'ın bundan fazla olduğuna dair bir sözü bize isnat ederse

mak üzere yazılan eserler bir elin parmaklarını geçemezken, tahrîf konusuna reddiye olarak yazılan eserlerin tamamını burada zikretmemize imkân bulunmamaktadır. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

Muhammed Hâdî Marifet'in *Siyânetü'l-Kur'ân ani't-Tahrîf*, Seyyid Hüseyin Ali el-Milânî'nin *et-Tahkik fi nefyi't-Tahrîf ani'l-Kur'âni's-Şerîf*, Seyyid Murtaza er-Rizvî'nin *el-Burhân alâ 'Ademi Tahrîfi'l-Kur'ân*, Rasûl Caferiyyan'ın *Ükzûbetü Tahrîfi'l-Kur'ân'ı*, Aga Büzürg Tahrânî'nin *en-Nakdü'l-Latîf fi Nefyi't-Tahrîfi ani'l-Kur'ân*, Seyyid Muhammed Hüseyin eş-Şehristânî'nin *Risâletün fi Hıfzı'l-Kitâbi's-Şerîf an Şühbeti'l-Kavli bi't-Tahrîf*, Abdülâlî el-Kerekî'nin *Risâletün fi isbâti Nefyi'n-Nâkısati mine'l-Kur'ân*, Abdül-Hüseyin b. İsa el-Hâirî'nin *Keşfü'l-İştibâh fi Reddi Musa Carul-lah'idir*⁴.

yalancıdır demektedir. Şîî literatürün en ünlü eserlerinden biri olan *Vesailü's-Şîa'nın* yazarı muhaddis el-Hurr el-Âmili (ö. 1104/1692), Kur'ân'da tahrîfin olmadığını ispat için kaleme aldığı risalede, "Kur'ân'ın, tevâtürün en yüksek derecesiyle binlerce sahâbeden nakledildiği kesindir, Kur'ân Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında toplanıp yazıya geçirilmiştir" demektedir. Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Usûl mine'l-Kâfi (Kitâbü Fezâilü'l-Kur'ân)*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Tahran, 1381, c. I, s. 634; II, 633; Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî, *Risâletü'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye* Çev. Ethem Ruhi Fiğlalı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 99; Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-Hak*, el-Matba'atü'l-İlmiyye, Mısır, 1315, II, 129; Ebu'l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kummî, *Tefsir* (Tahk. Tayyib Musâvî el-Cezâirî), Mektebetü'l-Hüda, Ncef, 1387, (naşirin takdim yazısı); c. I, 373; II, 86, 250. Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân* (Tahk. Fevvez Ahmed), Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1996, I, 228; İhsan-ı İlahî Zahir, *Şîa'nın Kur'ân İmâmet ve Takiyye Anlayışı* (Çev. Sabri Hizmetli), Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 1984, 78-81; Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Tarihi*, DİB. Yayınları, Ankara, 1996, I, 387. Süleyman Ateş, *İmâmiyye Şîa'sının Tefsir Anlayışı*, AÜİFD, c. XX, s. 156; Hasan Onat, *Enevil Devri Şîî hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV. Yayınları, Ankara, 1993, s.15; Mustafa Öztürk, *Tefsirde Ehl-i Sünnet ve Şîa Polemikleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009, s. 179.

⁴ Tahrîf iddiasına karşı çıkan pek çok Şîî alim bulunmaktadır. Ancak burada bazı Şîî müfessirleri zikretmek istiyoruz. Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (ö. 406/1067), Seyyid el-Murtazâ (436/1044), *Mecmau'l-Beyân* sahibi Şeyh Ebû Ali et-Tabersî (ö. 548/1153), Molla Muhsin el-Kâşânî ve Muhammed el-Cevâd el-Belâğî gibi âlimler Kur'ân'da tahrîfat yapıldığına dair iddiaları reddederek bütün Müslümanların elinde bulunan Kur'ân'da eksiklik yahut fazlalık olmadığını söylemektedirler. "Kur'ân'ı biz indirdik. Şüphesiz onu koruyacak da biziz (15. Hıcr, 9)" ayetinin tefsirinde Muhammed Murtaza el-Kâşânî, Kur'ân'ın tahrîf edilmekten, değiştirilmekten ve noksanlıktan münezze olduğunu söylemektedir. Ebu Cafer Muhammed et-Tûsî de tefsirinin giriş kısmında, "Kur'ân-ı Kerim'in bugünkünden fazla olduğunu söylemek ittifakla batıldır. Keza eksik olduğunu söylemek de yine Müslümanların çoğunluğunun görüşüne zıttır. Bize en uygun görüş de budur. Murtaza'nın da katıldığı bu görüş, rivâyetlerde açıktır. Ancak Kur'ân'dan bazı şeylerin eksikliğine dair

Bu taraz eserler her geçen gün bir yenisinin eklendiğini görüyoruz. Nitekim ileriki sayfalarda da konuyla ilgili bazı yeni eserler tanıtacağız. Şimdi esas konumuz olan Şiî Kur'ân tarihlerine dönebiliriz.

1. Zencânî'nin Kur'ân Tarihi ve Tahrîf Meselesi

Zencânî'nin *Kur'ân Tarihi*, hacim bakımından oldukça küçük olmasına rağmen, Şiîlerce muteber bir şaheser mesabesindedir. Eserin, Şiîlerce müçtehit âlim olarak bilinen Zencânî'ye ait olması hasebiyle ayrı bir

özel ve genel kanallardan gelen pek çok rivâyet vardır. Âhâd yollarla rivâyet edile gelen, bilmeyi ve kendisiyle amel etmeyi gerektirmeyen bazı şeyler nakledilmiştir. Doğru olan bunlardan da kaçınmaktır..." demektedir. Ebu Ali et-Tabersi, Seyyid el-Murtaza (ö. 406/1044)'nın Kur'ân'da eksiklik yahut fazlalık olduğuna dair inancın batıllığı konusunda âlimler arasında ittifakın bulunduğuna dair şu sözünü naklediyor: "Ancak bizden ve Haşeviyye'den bir grup, Kur'ân'da fazlalık veya noksanlık olduğunu söylemişlerdir. Bununla beraber bizim arkadaşlarımızın gerçek düşüncesi, Seyit Murtaza'nun sahip olduğu düşüncedir". Tabatabâî, "Kur'an Allah'ın koruması altındadır. Allah onu fazlalıktan, noksanlıktan, bir tek kelimesine ve diziliş sırasına varncaya kadar tahrîf edilmeden korumuştur. Eğer fazlalıktan ve noksanlıktan birisi gerçekleşmiş olsaydı, bu durum, Kur'ân'ın Allah'ın zikri olma özelliğine halel getirirdi" demektedir. Şiâ'nun ileri gelenlerinden Allame Hoî (ö. 1413/1992), aynı ayetle ilgili olarak, "Bu ayet, Kur'an'ın tahriften korunmuş olduğunun delilidir. Ona zorbalar eliyle atılan çamurlar ebediyen tutmayacaktır. Bugün Müslümanların ellerinde bulunan Kur'ân'ın fazlalıktan ve eksiklikten korunduğu konusu Müslümanların ittifakıyla sabittir" demektedir. Muhammed Bahâüddin el-Âmilî (ö. 1030/1620) *Tefsiru 'Alâi'r-Rahmân* adlı eserinde şöyle söylemektedir: "Doğrusu, Kur'ân-ı Kerim, fazlalık ve noksanlıktan korunmuştur. Bunun delili Allah'ın "Kur'ân'ı biz indirdik, onu elbette biz koruyacağız" (15. Hıcr, 9) ayetidir. Avamdan birtakım insanların, "Ey Rasûl! Rabb'ından sana indirileni tebliğ et..." ayetini, "Ey Rasûl, Ali hakkında Rabb'inden sana indirileni tebliğ et..." örneğinde olduğu gibi, Hz. Ali adının bazı ayetlerden düşürüldüğüne ilişkin söylentilerin Şiî âlimler nazarında hiçbir değeri yoktur". Görüldüğü gibi bu iddiaların Şiî müfessirler nazarında da bir değeri bulunmamakta, bu tarz şaz görüşler Şiâ'nun genel kanaati olarak değerlendirilmemektedir. Muhammed b. Murtaza el-Kâşânî, *Tefsiru'l-Kur'ân* (Tahk. Mirza Hasan Hüseyin en-Necefi), Kitabfurûş-i İslamiyye, Tahran, ts. I, 898; Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-A'lemî'l-İslâmî, Beyrut, 1409, I, 3; Muhammed el Hüseyin et-Tabatabâî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Menşûrât-i Cemâ'atü'l-Müderresin, yy. ts, XII, 106; Ebu'l-Kâsım el-Müsevî, el-Hoî, *el-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, yy., 1996, s. 217, 218, 226; Ebu Ali et-Tabersi, *Mecmau'l-Beyân*, Kitabfurûş-i İslamiyye, Tahran, 1384, I, 5; Şihâbüddin Mahmud el-Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, ts., I, s. 21; İhsan İlahi Zahir, 115-118; Ateş, 156. Mahmud Ramyâr, *Târih-i Kur'ân*, Müessesetü İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 1380, s. 294; Ignaz Goldziher, *İslam Tefsir Ekolleri* (Çev. Mustafa İslamoğlu), Denge yayınları, İstanbul, 1997, s. 295 (Çevirenin dipnotu); Şaban Karataş, *Şiâ'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 188-189; Öztürk, *a.g.e.*, 173-174.

öneme haiz olduğu görülmektedir⁵. Taberînin *Câmiu'l-Beyân'ı*, Süyûtî'nin *İtkân'ı* ve Müzhir'i, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-Sahih'leri*, İbn Hacer'in *İsabe'si*, İbn Esîr'in *Üsdü'l-Ğâbe'si*, Âmidînin *Ebkâru'l-Efkâr'ı*, Nevevî'nin *Tezhîb'i*, eserin belli başlı sünnî kaynaklarıdır. Ayrıca eser, Kâşânî, Ayyâşî ve Kummî'nin tefsirleri yanında Kuleynî'nin *el-Uşûl'ü*, Meclisî'nin *Bihâru'l-Envâr'ı*, İbn Tâvûs'un *Sa'dü's-Süüd'ü* gibi birçok Şîî kaynağa dayanmaktadır. Muhtemelen ilk Şîî Kur'ân tarihlerinden birisi olan bu eserin, Sünnî çevrelerce de tanınan önemli bir Kur'ân tarihi olduğu söylenebilir.

Sahabe hakkındaki övgü dolu sözleri, belli başlı kaynaklarının Sünnî veya tarafsız kaynaklar olması, Kur'ân'da tahrif iddialarını içermemesi, okuyucuyu ilk bakışta bu eserin bir Sünnî Kur'ân tarihi olduğu kanaatine sevk etmektedir. Oldukça muhtasar olan bu eserin, Kur'ân-ı Kerim'in cem edilmesi, kitap haline getirilmesi, Hz. Osman tarafından çoğaltılarak belli başlı merkezlere gönderilmesi, yedi harf üzere nazil olması gibi konularda çoğu Sünnî kaynaklardaki meşhur konulardan ve rivâyetlerden ibaret olduğu söylenebilir. Görebildiğimiz kadarıyla Zencânî'nin Kur'ân tarihinde Sünnî Müslümanları rahatsız edecek görüşler bulunmamaktadır. Konumuzla ilgili olarak, Zencânî'nin yer verdiği bir iki rivâyeti burada zikretmek istiyoruz. Zencânî'nin yer verdiği bu rivâyet şöyledir:

"Ali b. Muhammed el-Alevî el-Fâtımî'nin "*Sa'dü's-Süadâ*" adlı kitabında, Muhammed b. Zeyd b. Mervan'ın, Ebu Cafer Muhammed b. Mansur'dan "*Mushaf'lardaki İhtilaf*" konusunda naklen zikrettiğine göre; Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Ebu Bekir zamanında Zeyd b. Sabit cem etmiştir. Bu konuda kendisine Übey b. Kâ'b, Abdullah b. Mesud ve Ebu Huzeyfe'nin Mevlâsı Salim karşı çıkmışlardır. Sonra Hz. Osman, Mushaf'ı tekrar cem etmiş. Übey b. Kâ'b, Abdullah b. Mesud ve Ebu Huzeyfe'nin Mushaflarını imha etmiş (veya yakmış) tır. Kendisi için bir nüsha yazan Hz Osman, Medine, Mekke, Kûfe, Basra, Şam olmak üzere bu beş şehir için de birer Mushaf hazırlatmıştır⁶".

⁵ Ebu Abdillâh ez-Zencânî, *Târîh-i Kur'ân* (Ahmet Emin'in takdim yazısı), Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut, 1969.

⁶ Zencânî, *Târîhu'l-Kur'ân*, s. 67; Ramyâr, s. 444. Şam Mushaf'ını İbn Fazlullah el-Umerî'nin, VIII. Hicri asırda Şam mescidini anlatırken gördüğünü ve Mushaf'ta *Müminlerin Emiri* ibaresinin Mushaf'ın Hz. Ali'nin kendisine ait olduğunu gösterdiğini zikreden Zencânî, bu Mushaf'ın Leningrad'dan İngiltere'ye nakledildiğinin kuvvetle muhtemel olduğunu söylemektedir. Bkz. Zencânî, a.g.e., s. 67.

Bu konuda Zencânî'nin bir diğer rivâyeti de şöyledir: "İbn Tavus'un "Sa'dü's-Süadâ" adlı kitabında geçtiğine göre; "Hz. Osman Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Ali'nin görüşüne uygun bir şekilde cem etmiştir. Şehristânî de tefsirinin mukaddime kısmında Süveyd b. Alkame'nin şu rivâyetine yer vermektedir: "Ali b. Ebi Talib'in Osman hakkında aşırı gitmenizden ve onu Mushaf'ı yakan bir kimse olarak vasıflandırmanızdan dolayı Allah Teâlâ'dan korkunuz. Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, Mushaf'ı Hz. Osman Rasûlüllah (s.a.v.)'in ashabının gözü önünde imha etti (yaktı)"⁷.

Bu rivâyette anlatılmak istenen Hz. Osman'ın ortaya çıkabilecek muhtemel fitnelerin önüne geçmek için herkesin huzurunda yaktırdığıdır. Bu rivâyetle Kur'ân'ın asla tahrife uğramadan günümüze kadar geldiği anlamına gelmektedir. Ancak burada bir tenakuza işaret etmek istiyoruz. Yukarı verdiğimiz birinci rivâyete göre, şayet Hz. Osman Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Ali'nin görüşlerine göre yeniden cem ettiyse, Hz. Ali'nin Mushaf'ı tekrar kendine göre cem ettiği iddiası bir çelişki arz etmektedir. Yani mademki Hz. Ali'nin Kur'ân'ın iç tertibi konusunda da arzusu meydana gelmiş ve Hz. Osman, Kur'ân-ı Kerim'i onun isteğine göre düzenlemişse Hz. Ali'nin Mushaf'ı tekrar kendine göre tertip etmesinin bir anlamı yoktur. Zencânî buna cevap olabilecek bir açıklamada bulunmamıştır. Ne var ki rivâyet olarak her ikisine de yer vermemektedir⁸.

2. Şehristânî'nin Kur'ân Tarihi ve Tahrîf Konusu

Bu konudaki ikinci eserimiz, Hibetüddîn Muhammed Ali el-Hüseynî tarafından yazılan *Tenzîh-i Tenzîl* adlı eserdir. İçerik itibariyle ilmi görünmesine rağmen sistematik yönden oldukça zayıf olan bu eserin daha ziyade Şîa'ya isnat edilen tahrîfi reddetmek ve Şîa'yı savunmak için yazıldığı anlaşılmaktadır. Üç bölümden oluşan mezkûr eserin birinci bölümünün tamamen Kur'ân'ın indirildiği günden beri asla tahrife uğ-

⁷ Zencânî, a.g.e., 68; Zerkânî, a.g.e., II, 229.

⁸ Şîî müellifler Hz. Ali Mushaf'ını yukarıdakilerden başka İbn Nedim'in şu rivâyetine dayandırmaktadırlar: "Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiği günlerde Hz. Ali, Kur'ân-ı Kerim'i iki kapak arasına toplamadan gömleğini çıkartmamaya yemin etti. Kur'ân'ı evinde oturup cem etti. Bu, Kur'ân'ı kalben hıfz etmek yoluyla cem edilen ilk Mushaf'tır. Bu Mushaf şimdiki Caferîlerin elindeki Mushaf'ın aynıdır. Ebu Ya'lâ, Hamza el-Hüseynî'nin elinde Hz. Hasan'ın evladından tevarüs eden Ali b. Ebi Talib'in hattıyla yazılmış ve yaprakları dökmüş bir Mushaf gördüm. İbn Nedim, *el-Fihrist*, Matbaatü'l-İstikame, Kahire, 1945, s. 12; Bkz. Ramyâr, a.g.e., 431; Hucceî, Muhammed Bakır, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslâmî, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, 385-387.

ramadan günümüze intikal ettiğine dair bilgilerle dolu olması bu düşün-cemizi desteklemektedir. Bu bölüm tamamen Kur'ân'ın nesh, tahrîf ve tebdilden mahfuz ve münezzehe olduğuna dair başlıklarla doludur⁹. Kur'ân'ın asr-ı saadetten günümüze kadar noksanlık ve ziyadeliikten korunmuş olduğu halde geldiğini akli ve nakli delillerle anlatan müellif, bu tezini Tabersî, Muhammed b. Hasan et-Tûsî, Seyyid Murtaza (ö. 436/1045), Şerif Rıza ve Şeyh Müfid gibi tahrîfi ededen Şîî âlimlerden yaptığı nakillerle de desteklemektedir¹⁰. İmâmiye Şîiasının en muteber görüşünün bu olduğuna dikkat çeken Şehristânî, mezkûr eserde Şîa için-de en saygın kimselerin tahrîfi tamamen reddettikleri düşüncesini her vesileyle tekrar etmektedir. Tahrîfle ilgili iddiaları hadis âlimi olarak şöhret bulan *Faslu'l-Hitâb* yazarı Nurî ismindeki ilimden noksan bazı kimselerin yaptığını ve bu rivâyetlerin oldukça zayıf olduğunu söylüyor.¹¹

Eserde dikkatimizi çeken en önemli husus, tahrîfle ilgili rivâyetlerin Şîî ve Sünnî Hâşeviyye'den bir grup tarafından yapıldığının iddia edilerek hadisenin daha farklı bir mecraya çekilmesidir. Müellif, tahrîfin sadece Şîî kimseler tarafından uydurulan bir mesele olmadığını iddia ederek bunu Sünnîlere de teşmül etmeye çalışmaktadır¹². Kur'ân'ın üçte birinin elimizde bulunmadığına dair rivayetlerin âhâd, zayıf veya meçhûl cinsinden haberler olduğunu zikreden Şehristânî, bunu “ قرآن نزد شیعیان محفوظ از زیاده و نقصان است / Şîîler nazarında Kur'ân ziyade ve noksandan mahfuzdur” cümlesiyle ifade etmektedir¹³.

İkinci bölümde Kur'ân'ın müteşâbihlerinin, üçüncü bölümde de Kur'ân'ın i'câzının işlendiği eserde kaynakça bulunmamaktadır. Süyûtî'nin *İtkân*'ı İbn Nedim'in *Fihrist*'i gibi bazı kaynaklara klasik metotla satır aralarında yer verilmesine rağmen eserde sistemli bir kaynak gösterme yöntemi olmadığı görülmektedir. Diğerlerinde olduğu gibi Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e özel bir önem atfedilen eserde sadece onun için “aley-hisselam” ifadesi kullanılmakta, diğer ashâb için tazîm ve dua ifade eden hiçbir şey bulunmamaktadır.

⁹ Bkz. Şehristânî, Hibetuddîn Muhammed Ali el- Hüseyinî, *Tenzîh-i Tenzîl* (Terc. Ali Rıza Hakîm-i Husrevî), Çaphâne-i Haydarî, yy., 1371, s. 10-50.

¹⁰ Şehristânî, s. 49-50, 77-78.

¹¹ Şehristânî, s. 77-78.

¹² Şehristânî, s. 64, 74-75.

¹³ Şehristânî, s. 74-75, 77.

3. Mahmud Ramyâr'ın Kur'ân Tarihi ve Tahrîf Konusu

Tetkik ettiğimiz Kur'ân tarihlerinin en kapsamlısı ve içerikçe en zengini olduğunu düşündüğümüz Ramyâr'ın Kur'ân Tarihi'nin, klasik, modern, Sünnî, Şîî, yerli, yabancı yüzlerce kaynaktan istifade edilerek meydana getirilmiş, mukayeseli bir Kur'ân Tarihi örneği olduğunu söyleyebiliriz. Kronolojik olarak adeta 23 yıllık vahiy döneminin ve Kur'ân-ı Kerim'in teşekkül sürecinin kendisinde ayrıntılarıyla anlatıldığı vahyin başlangıcından itibaren Müsteşriklerin Mushaf'la ilgili iddialarına kadar, Kur'ân'la ilgili bütün malumatın kendisinde toplanmaya çalışıldığı bir şaheserdir.

Hucetî'nin *Kur'ân Tarihi*'nin de önemli kaynaklarından birisi olan Ramyâr'ın bu eseri, Kur'ân'ın nüzûlünden günümüze kadar hiçbir tahrîfe, tebdile uğramadan elimize ulaştığına ve Allah Teâlâ'nın himayesi altında olduğuna dair yaklaşık sekiz sayfalık bir giriş yazısıyla başlamaktadır¹⁴. Kur'ân-ı Kerim'in Cenâb-ı Hak tarafından korunduğunu ifade eden ayetlerle başlayan ve tahrîfi tamamen reddeden Şeyh Saduk, Seyit Murtaza, Tabersi gibi Şîî âlimlerin açıklamalarıyla dolu olan bu girişgâhın, eserin tahrîf düşüncesine reddiye olarak kâleme alındığının da ilk işaretleri olsa gerektir.

Ramyâr'ın *Kur'ân Tarihi*'nin belli başlı bölüm başlıkları şunlardır: Kur'ân'ın önemi hakkında en genel bilgiler, 'Kur'ân' lafzının iştikakı, Kur'ân'ın diğer isimleri, vahyin mahiyeti, vahyin safhaları, vahyin yolları, Kur'ân'ın nazil olması, Rasûlüllah (s.a.v.) zamanında telif edilmesi, Hz. Ebu Bekir zamanında toplanması, Mushaf konusundaki Hz. Osman zamanında meydana gelen gelişmeler, özel Mushaflar, Kur'ân'ın hattı, Kur'ân'ın harekelenmesi ve noktalanması, Kur'ân'ın ayet ve surelerinin tertibi, Mekki - Medeni ayetler, ayetlerin iniş sebepleri, Kur'ân'ın diğer dillere tercümesi meselesi vs.

Mezkûr eser, vahiy gelmeden önce Arabistan'ın durumu, Varaka b. Nevfel gibi Hanifler ve vahyin kesildiği fetret yıllarına ait pek çok bilgiyi de kapsamaktadır. Vahyin sözlükteki, ıstilahtaki manaları, hadis-i şerif ve hadis-i kutsiden farkı, vahyin geldiği zaman ve mekânlar, geliş biçimi, merhaleleri, Kur'ân'ın seci' olmadığı, şiirden farkı, vahiy-ilham,

¹⁴ Bkz. Ramyâr, s. 1-8.

rasül-nebi, farkı, Garanik efsanesi gibi pek çok konuya geniş bir şekilde yer verilmektedir¹⁵.

Vahiy devam ederken önce hafızalara sonra da ilkel malzemelere yazılması, okunması gibi pek çok konunun Kur'ân'ın saadet asrında toplanması başlığı ile eserde geniş bir yer tutmaktadır¹⁶. Daha sonra Kur'ân'ın Hz. Ebu Bekir zamanında toplanması bölümüne geçilmiş, Hz. Ebu Bekir'e ait özel Mushaf olmak üzere, İbn Mesud, Ebu'd-Derdâ ve Mikdad b. Esved gibi ileri gelen sahabenin Mushaf'ları temel özellikleriyle anlatılmıştır¹⁷. Hz. Ömer zamanında meydana gelen Mushaf'la ilgili gelişmelerden sonra Hz. Hafsa Mushaf'ı ele alınmıştır¹⁸. Hz. Osman zamanıyla ilgili bölüme diğerlerinden daha geniş yer verildiği görülen eserde Kur'ân'ın Hz. Osman zamanındaki istinsah edilmesi anlatılırken, teşkil edilen heyetin kimlikleri, faaliyetleri, Mushaf'ın gönderildiği belli başlı şehirler, bu Mushaf'ların özellikleri, aralarındaki bazı kıraat farklılıkları, gramer yapısına uymayan bazı ayetlerin izahı, ihtilafa meydan verilmemek için eski nüsharın imhası gibi konular, safha safha bütün ayrıntılarıyla anlatılmaktadır¹⁹. Buna ilaveten Şîa tarafından tahrîf olarak nitelendirilen kıraat farklılıkları bu eserde tahrîf olarak nitelendirilmekte kıraat farklılıkları, lehçe farklılığı veya müteradif lafızlar olarak değerlendirilmektedir²⁰.

Ramyâr eserinde hususi Mushaflara çok geniş yer ayırmakta, bunların tertiplerine ve diğer özelliklerine ayrıntılarıyla yer vermektedir. Müellifin, özellikle Hz. Ali'ye isnat edilen Mushaf'a daha geniş yer verdiği görülmektedir²¹. Eser, surelerin Kur'ân'daki bugünkü tertibini iniş sırasını gösteren çizelge yanında, bi'setin başlangıcından Rasûlüllah (s.a.v.)'in vefatına kadar olan ait bir kronolojiyi de içermektedir²². İslami ve yabancı kaynakların ayrı ayrı dökümünün yapıldığı bu eserde ayetler, şahıslar yer ve kitap indekslerine de ciddi manada itina gösterilmiştir.

¹⁵ Bkz. Ramyâr, s. 77-210.

¹⁶ Bkz. Ramyâr, 211-296.

¹⁷ Bkz. Ramyâr, s. 297-392.

¹⁸ Bkz. Ramyâr, s. 392-405.

¹⁹ Bkz. Ramyâr, s. 407-488.

²⁰ Bkz. Ramyâr, s. 348-361.

²¹ Bkz. Ramyâr, s. 338-392.

²² Bkz. Ramyâr, s. 701-727.

Eserde Hz. Peygamberin vahiy kâtiplerinden olduğu bilinen Muâviye (r.a.)'ın vahiy sürecindeki rolüne temas edildiği, Hz. Peygamber'e olan yakınlığı vesilesiyle çeşitli yerlerde referans gösterilmiştir. Keza diğer ashâb (r.a.)'a da aynı şekilde tarafsızlık ilkesine bağlı kalınmaya çalışıldığı görülmektedir²³.

Netice itibarıyla bu eser de tahrîfle ilgili rivâyetler yer almadığı gibi, Sünnî Müslümanları rahatsız edecek ciddi bir aykırılık göze çarpmamaktadır. Nöldeke'nin Kur'ân tarihinin de kaynak olarak kullanıldığı bu eserde, onun "ümmî" kelimesinin manasıyla ilgili görüşlerine cevap verilmesine mukabil, *Nureyn* ve *Velayet* sureleriyle ilgili iddialarına yer verilmemesi manidardır²⁴. Her ne şekilde olursa olsun Şîa'nın belki de en önemli Kur'ân tarihlerinden birisi olan bu eserin, neredeyse Ehl-i Sünnet'e paralel bir çizgide olması sevindirici bir durumdur.

4. Muhammed Bakır Hucetî'nin Kur'ân Tarihi ve Tahrîf Konusu

Ramyâr'ınkine göre daha küçük hacimde olan Hucetî'nin *Kur'ân Tarihi*'nin de ciddi bir çalışmanın ürünü olduğu görülmektedir. Şîi kaynaklara daha fazla değer verildiği görülen bu eserde, Hz. Ali'nin vahiy döneminin her safhasında Rasûlüllah'ın yanında olduğuna dikkat çekilerek pek çok konunun onunla irtibatlandırılarak anlatılmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Ancak eserde tahrîf içerikli rivâyetlere ve iddialara yer verilmediği görülmektedir.

Hucetî'nin eserinin ana başlıkları şöyledir: Vahyin keyfiyeti, Kur'ân'ın nüzûlü, Kur'ân'ın isimleri, ayetler, sureler, mukattaa harfleri, Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Peygamber zamanında yazılması, Rasûlüllah (s.a.v.)'in ümmiliği, Kur'ân'ın cem edilmesi, Kur'ân'ın tilaveti, lehçe ve kıraat ihtilafları, kıraat-i seb'a, kıraat-i aşere, Mushaf'ın Hz. Ebu Bekir tarafından kitap haline getirilmesi, Hz. Osman zamanundaki istinsahu, dünyanın muhtelif yerlerindeki belli başlı Mushaf nüshalarından bazı örneklerin tasviri, isim, şahıs, yer vs. indeksleri.

Hucetî, Hz. Ali Mushaf'ına dair Şîilere ait inançlar konusunda bir takım bilgilere yer vermektedir. Buna göre Hz. Hasan'ın oğullarından tevârûsen intikal eden ve imamet mirası olarak kabul edilen Hz Ali Muş-

²³ Bkz. Ramyâr, s. 63,76, 127.254.264, 266,268 vd.

²⁴ Krş. Theodor Nöldeke/Friedrich Schwally, *Kur'ân Tarihi* (Haz. Muammer Sencer), İlke Yayınları, 112-133; Ramyâr, 507.

haf'ının, ahir zamanda gelmesi beklenen 12. İmam Ebu'l-Kâsım Muhammed b. el-Hasen el-Mehdî ile (ö. 256/869) birlikte geleceğine inanılmaktadır. Bu Mushaf'ın İran, İstanbul, Londra gibi dünyanın muhtelif noktalarında halen bulunduğu ve bunun gerçek Mushaf olduğuna dair Şîa'da bir inanç olduğu bildirilmektedir²⁵. Huccetî Şîa'ya ait bu meşhur inançların doğruluğu yahut yanlışlığı konusunda bir yorumda bulunmamıştır. Ancak geleneksel Şîa'ya ait bu inancı bir Kur'ân tarihçisi olarak işaret etmekten de kaçınmamıştır.

Sonuç itibariyle, İmâmiyye Şîa'sının Mushaf'la ilgili iddiasının, Kur'ân-ı Kerim'i ilk defa cem etme şerefının Hz. Ali'ye, Ehl-i Beyt ve Şîa'ya ait olduğuna dair kuru bir iddiadan öteye geçmediği anlaşılmaktadır.

5. Muhammed Hüseyin Muhammedî'nin Kur'ân Tarihi ve Tahrîf Konusu

Şîî Kur'ân tarihlerinden son olarak ele aldığımız Muhammed Hüseyin Muhammedî'nin *Kur'ân Tarihi*'nin bir ders kitabı niteliğinde hazırlandığı anlaşılmaktadır. Tabiatıyla tahrîf rivâyetleri bu eserde hiç yer almamaktadır. Buna rağmen Şîî Kur'ân Tarihi olması hasebiyle çalışmamıza dâhil ettiğimiz bu eseri de sadece tahrîf merkezli olarak ele alacağımızı öncelikle ifade etmeliyiz. Bundan önce ele aldığımız Kur'ân tarihlerine dayalı olarak meydana getirilen yaklaşık 285 sayfalık bu eserde de tahrîfle ilgili rivâyetlere asla yer verilmediği müşahede edilmektedir. Ancak cifir konusuna işaret edilmekle yetinilmektedir. Hz. Fatıma Mushaf'ının pek çok ibret, hikmet, mevize ve esrarla dolu, asla emsali olmayan bir telif olduğunu Şîî kaynaklara dayalı olarak açıklayan Muhammedî'nin bu ifadelerle cifir kastettiği anlaşılmaktadır²⁶. Diğerlerinde olduğu gibi, bu eserde de Hz. Ali Mushaf'ına özel bir itina gösterilmektedir.

Orijinal kaynaklar yerine daha ziyade ikinci el kaynaklara dayalı olarak meydana getirilen bu eserin, gerek Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mushaf'larına yaklaşımı olsun gerekse diğer konular olsun önceki Şîî Kur'ân tarihlerinden ayıran farklı bir özelliğinin bulunmadığını söyleyebiliriz.

²⁵ Ramyâr, s. 373-375; Huccetî, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, s. 609-613.

²⁶ Muhammed Hüseyin Muhammedî, *Tarihi Kur'ân*, İntişarat-ı Merkez-i Cihan-ı Ulum-i İslâmi, 2006, s. 206.

6. Şii Kur'ân Tarihlerinin Genel Değerlendirilmesi

Mezkûr eserlerde yazarlar, önce Sünnî sonra da Şii âlimlerin fikirlerine yer vermek suretiyle Şii görüşlerine ayrı bir değer verdiklerini göstermektedirler. Daha ziyade İmâmiyye Şîa'sının görüşlerinin yansıtıldığı bu eserlerde Hz. Ali ve Cafer Sadık'tan başlamak suretiyle pek çok Şii imamın ismine tesadüf edilmektedir. Ramyâr ve Huccefi'nin; Sicistanî, Zerkeşi, İbn Kesir, Cezerî, Kurtubî, Süyûtî, Taberî gibi pek çoğu Sünnî âlimlerden istifade ettikleri görülmektedir. Bunun yanında Ramyâr ve Huccefi; Zencânî, Tabersî, Tûsî ve Hoî (1413/1992) gibi Şii âlimlerden de belli ölçüde istifade etmişlerdir²⁷.

Bu eserlerde Kur'ân'ın tahrîf edildiğine dair aşırı görüşlere tesadüf edilmemekte, üstelik Kur'ân'ın indirildiği günden beri tahrîfe uğramadan bize kadar geldiğine dair açıklamalar geniş yer tutmaktadır²⁸. Şii müellifleri, tahrif iddialarının bazı aşırı Şii'lerin ve Haşeviyye'den bazı kimselerin görüşleri olduğuna dair Seyit Murtaza'nın rivâyetini esas alan

²⁷ Bu eserlerde öne çıkan başlıca Sünnî kaynaklar, kullanım sıklığına göre şunlardır: *İbrâzi' l-Meânî min Hurzi' l-Emânî fi'l-Kirâeti* (Makdisî), *İthâfî Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kirâeti'l-Erbaa Aşar* (Ahmet Dimiyati), *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an, ed-Dürrü'l-Mensûr, Esbâbü'n-Nüzûl, el-Müzhir* (Süyûtî), *Ahbaru'r-Rusûl ve'l-Müülâk* (Taberî), *Üsdü'l Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (İbn Esîr), *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb* (İbn Abdilberr), *İcâzü'l-Kur'ân*, (Rafî), *el-Ağânî* (İsfahârî), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru'l-Te'vil* (Bezzâvî), *el-Bahrü'l-Muhîr* (Ebu Hayyân Endülüsî), *el-Bürhân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Zerkeşi), *Târîhu'l-Kur'ân* (Abdussabur Şahin), *et-Tibyân li Ba'zî'l-Mesâilî'l-Müteallikati bi'l-Kur'ân* (Tâhir el-Cezâirî), *et-Tashîf ve't-Tahrîf* (Askerî), *Tefsîru'l-Kur'ân-il-Azîm* (İbn Kesîr), *Mefâtihu'l-Gayb* (Fahredden er-Râzî), *Câmiu'l-Beyân fi Âyi'l-Kur'ân* (Taberî), *Garâibü'l-Kur'ân Regâibü'l-Furkân* (Kummî / Nisâbü'rî), *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân* (Kurtubî), *el-Keşâf* (Zemahşerî), *el-Menâr* (Reşit Rıza), *Tehzîbü't-Tehzîb* (İbn Hacer el-Askalânî), *et-Teyşîr fi İlmî't-Tefsîr* (Ebu Amr Osman ed-Dânî), *el-Câmiu's-Sahîh* (Buhârî), *el-Hasâis* (İbn Cinnî), *Rûhu'l-Meânî* (Âlûsî), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (İbn Hişâm), *Şüzûri'z-Zehb*, *Şerhu's-Şâtibiyye* (Abdulahy el-Hanbelî), *Fikhu'l-Luga* (es-Sâhibî), *Subhu'l-Aşâ* (Kalkaşandî), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (İbn Sa'd), *Umdetü'l-Kârî* (Aynî), *el-Kitâb*, (Sîbeveyh) *el-Muhkem fi Nükâti'l-Mesâhif* (Ebu Amr ed-Dânî), *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer* (Ebu'l-Fidâ İsmail), *Mezâhibü't-Tefsîri'l-İslâmî* (Abdulhalîm en-Neccâr), *el-Müsned* (Ahmed b. Hanbel), *Mefâtihu'l-Esrâr* (Şehristânî), *Menâhilü'l-İrfân* (Zerkânî), *en-Nücümü'z-Zâhira* (Tağriberdî), *en-Neşru fi'l-Kirâeti'l-Aşr* (İbn Cezerî), *Vefeyâtü'l-A'yân* (İbn Hallikân). Bu eserlerde kendisinden yararlanılan başlıca Şii kaynaklar da şunlardır: *"Bihârü'l-Envâr* (Muhammed Bâkir el-Meclisî), *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân* (Tûsî), *Mecmau'l-Beyân* (Tabersî), *Ravzu'l-Cinân* (Ebu'l-Fütûh er-Râzî), *es-Sâfi* (Kâşânî), *Sefinetü'l-Bihâr* (el-Kummî), *el-Kâfi fi'l-Üsûl* (Kuleynî)".

²⁸ Bkz. Huccefi, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, s. 223–224, 235.

Tabersî'nin beyanını yeterli buldukları görülmektedir²⁹. Yani İmâmîyye Şîa'sının Kur'ân tasavvurunun yansıtılmış olması bu eserlerin en önemli özellikleri oldukları söylenebilir.

Bu eserlerde tahrîf iddialarına adı karışmış Kuleynî gibi kimselerden de istifade edilmiş; ancak bu kimselerin tahrifile ilgili rivâyetlerine yer verilmemiştir. Ne var ki onların bu konudaki aşırılıkları ve tahrîfle alakalı rivayetleri tenkit de edilmemiştir.

Hız. Peygamber ve Ehl-i Beyt'e çok önem verildiği ve dört büyük halifeden Hız. Ali'ye ayrı bir üstünlük bahşedildiği görülen bu eserlerde, kendisine isnat edilen özel Mushaf'a ayrı bir değer verilerek bütün özellikleriyle anlatılmaktadır. Şîî imamlara ait rivâyet ve yorumlara sıkça yer verilen eserde, isimleri geçen dört büyük halifeden Hız. Ali için (a.s.) ifadesi kullanılırken diğerleri için (r.a.) tabiri kullanılmaktadır. Hız. Ali, Hız. Hasan, Hız. Fatıma gibi Ehl-i Beyt'ten birsinin adının geçtiği yerde "ayın" harfinin kullanılması oldukça dikkat çekici bir durum arz etmektedir. Bu sebeplerden dolayı Şîîlerin bu konularda takiyye düşüncesine sahip oldukları iddia edilmektedir³⁰.

Şîîler Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzere nazil olduğuna ve bunların Hız. Osman nüshasında mevcudiyetine ve kıraatlerin tevatür derecesinde sabit olduğuna dair Sünnî görüşleri kabul etmemektedirler. Şîîler bu konuda "Kur'ân, 'bir' olan Allah tarafından nazil olan 'bir' kitaptır; kıraat ihtilafları ise râvilerden kaynaklanmaktadır" şeklindeki Kuleynî'nin Caffer es-Sadık'a dayandığı habere istinaden yedi harfle ilgili Sünnî görüşleri reddetmektedirler³¹. Bunlardan bazılarında Hız. Ali'ye isnat edilen ve Şîîlerce ahir zamanda gelmesi beklenen imam tarafından getirileceğini iddia edilen Mushaf'a ait tasvirler yer almaktadır. Bunların tahrifile doğrudan irtibatlı olmadığına ve bu hususları özel Mushaf'larla birlikte değerlendirilmesinin daha doğru olacağına inanıyoruz.

Sonuç olarak, Şîî âlimler tarafından son yıllarda meydana getirilen bu Kur'ân tarihlerinde Şîa'ya nispet edilen tahrîf rivâyetlerine, rivâyet olarak bile yer verilmemesi Müslümanların birliği açısından bizce memnuniyet verici bir durumdur.

²⁹ Bkz. Ramyâr, s. 296; Huccetî, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, s. 224.

³⁰ Bkz. Zerkânî, I, 228.

³¹ Bkz. Huccetî, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, s. 225-229, 259.

B. MUHTELİF MUASİR Şİİ TELİFATTA TAHRİF KONUSU

İstisnaları bir kenara bırakırsak, geleneksel Şîî ulemasının aksine, muasır âlimlerde tahrîf fikrini kabullenme eğiliminin ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Yani önceki âlimler arasında tahrîfin bulunduğu yönündeki nisbi ittifakın bugün tahrîfi reddetme ve bu inançtan kurtulma yönünde seyrettiğini açık bir şekilde görüyoruz. Nitekim yazarları arasında Şîî âlimlerin de içinde bulunduğu *tevhid*, *tecdid*, *takrib* gibi isimlerle ifade edilen dergilerin, geleneksel Şîî anlayıştan inhirafın ve Ehl-i Sünnete yaklaşma çabalarının bir mahsulü olduğu görülmektedir. Mesela bunlardan Mısır'da kurulan *et-Takrîb beyne'Mezâhibi'l-İslâmiyye* örgütünün yaygın faaliyetlerini kayda değer buluyoruz.

Muhammed Takî el-Kummî isminde İran'lı bir Şîî tarafından Ehl-i Sünnet ile Şîa'yı yakınlaştırma gayesiyle 1945 yılında Kahire'de kurulan cemiyet, Şîî ve Ezher âlimlerinden teşekkül eden ve İslam dünyasının siyaseten ve ekonomik olarak güçlenmesini hedefleyen bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır³². Üyeleri arasında Şîî kesimden Muhammed Hüseyin Âl-i Kâşifî'l-Gitâ, Hibetüddin eş-Şehristânî, Abdülhüseyin Şerefüddin, Muhammed Salih el-Mâzenderânî, Muhammed Cevâd el-Muğniye, Abdülhüseyin er-Reştî, Âyetullah Sadreddin, es-Sadr, Âyetullah Muhammed et-Takî el-Hansârî, Âyetullah el-Bürücerdî gibi isimler yer almaktadır. Sünnî kesimden ise Ezher Üniversitesi hocalarından Abdülmeccid Selim, Muhammed Şeltut, Muhammed Ebu Zehra, Muhammed Muhammed el-Medenî, Abdülaziz İsa, Muhammed Ali Ulûbe gibi isimler yer almıştır³³.

Mezkur cemiyetin Şîî-Sünnî bütün Müslümanları birleştirmek ve kaynaştırmak için kurulduğu adından anlaşılmaktadır. Ancak cemiyetin bütün hedefi ve gayesi bundan ibaret değildir. Bu cemiyetin en önemli gayesi, asırlarca yanlış anlaşılın ve kendilerine olmadık isnatlarda bulunan Şîa'nın daha yakından tanınması ve haklarındaki yanlış fikirlerin düzeltilmesi için çaba sarf etmektir³⁴. Ancak bu tarz faaliyetlerden beklenen sonucun elde edilemediği, cemiyetin faaliyetinin kesintiye uğradığı, cemiyetçe çıkarılan derginin 1972 de yayın hayatına son verdiği bildiril-

³² İlyas Üzüm, "Sünnî- Şîî Yakınlaşması: Dâru't-Takrîb Tecrübesi", İslami Araştırmalar Dergisi, sayı: 2, 1998, s. 172.

³³ Üzüm, s. 173.

³⁴ Üzüm, s. 174.

mehtedir. Ne var ki aynı cemiyetçe çıkarılan bu derginin 2000' li yıllarda *Risâletü't-Takrîb* adıyla yeniden yayın hayatına başladığı görülmektedir. Üçer aylık periyotlarla yayınlanan bu dergilerde ilmi içerikli yazıların sayısının yok denecek kadar azlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak burada bu cemiyetin en önemli yayınlarından birisi olan ve Âyetullah Seyit Hasan Tâhîrî el-Hurrem Âbâdî tarafından kaleme alınan *Tahrîfü'l-Kur'ân Üstûre em Vâkı'* adlı eserden bahsetmeden geçemeyeceğiz. Mezkûr eserin Şîa adına faaliyetler gösteren benzer cemiyetlerin maksatlarının ve çağdaş Şîa'nın Kur'ân tasavvurunun anlaşılması açısından önemli olduğunu düşünüyörüz.

Şeyh Sadûk, Şeyh Müffid, Seyyid Murtaza ve Tûsî gibi Şîî imam-lardan tahrîfi reddeden âlimlerin görüşlerine ağırlık veren Âbâdî, tahrîfe taraftar olanların ve olmayanların delillerini karşılaştırmak suretiyle tahrîf inancının Şîilere yapılan bir isnat olduğunu, Kur'ân'da asla tahrîfin olmadığını, Şîilerin de tahrîfe asla inanmadıklarını söylüyor. Tahrîfle ilgili rivâyetlerin zayıf olduğunu, buna mukabil Kur'ân'ın mütevatir olduğunu zikrediyor. Sünnî kaynaklarda tahrîfle ilgili bazı rivâyetlere yer veren müellif, tahrîf iddialarını bütün Şîa'ya teşmil etmeyen bazı insafılı Sünnî âlimlerin bulunduğunu minnetle yâd ediyor³⁵.

Bu eserde dikkatimizi çeken en önemli husus, Hz. Ali'ye isnat edilen özel Mushaf'ın elimizdeki Mushaf'lara muhalif bir tarafın bulunmadığını, sadece tertibinde ve ayetlerin sıralarında bir farklılığın bulunduğunu, muteber kaynaklardan yaptığı rivâyetlerle desteklemesidir. Elimizdeki Mushaf'ta bulunmayan bazı ayetlerin Hz Ali Mushaf'ında bulunduğuna dair varit olan Şîî rivâyetlerin kritiğini yapan müellif, bunları itimada şayan bulmamaktadır³⁶.

1. Bazı Çağdaş Şîî Aydınların Tahrîfle İlgili Açıklamaları

Şîî aydınlarından Cevâd Muğniye bu konudaki ilk örneğimiz olacaktır. Mezhepleri birleştirme projesinde aktif rol üstlenen aydınlardan birisi olan Cevâd Muğniye, birbirini tekfir eden Ehl- Sünnet ve Şîîlerin yanlış yolda olduklarını, aslında her iki tarafın da birbirini tekfir etmelerini gerektiren delillerden yoksun olduklarını söylüyor. Cevâd Muğ-

³⁵ Âbâdî, Âyetullah Seyyit Hasan Tâhîrî el-Hurrem *Tahrîfü'l-Kur'ân Üstûre em Vâkı'*, (Çev. Tahsin el-Bedrî), *Merkezü't-Tahkîk ve'd-Dirâsâti'l-İlmîyye*, Tahran, 2006, s. 22-148.

³⁶ Âbâdî, s. 120-148.

niye, Kur'ân-ı Kerim'de ziyade ve noksanın olmadığını, bu konuda Kuleynî'den yapılan rivâyetlerin de itimada şayan bulunmadıklarını zikrediyor. Muğniye, Cafer Sadık gibi bir zat varken, Şîileri bin sene önce vefat eden Kuleynî'nin görüşleriyle değerlendirmenin yanlışlığına dikkat çekiyor. Bundan dolayı da Muhammed Ebu'z-Zehra gibi Sünnî âlimlere sitem ediyor³⁷.

Yukarıda Kur'ân tarihiyle ilgili eserini ele aldığımız Ali Bâkır Huccefi de bu konuda şöyle diyor: "Kur'ân, inananların yegâne müracaat kaynağı olup, o bütün Müslümanlar yanında aynı kıymettedir. Bu konuda Sünnülerle aramızda en ufak bir ihtilaf dahi mevcut değildir. Her ne kadar bazı Müslümanlar, Şîilerin Kur'ân'da tahrîfat yapıldığına inandıkları kanaatine sahip olsalar da, biz bugün Müslümanların elinde bulunan Kur'ân'la amel eder, onu okur, ona güvenir ve Şîiler olarak bu konuda asla anlaşmazlığa düşmeyiz. Aslında Ehl-i Sünnet ve Şîa sadece Kur'ân'da değil, sünnet konusunda da aynı görüştedir. Doğrusu Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın sünnete bakış açılarında da bir farklılık yoktur"³⁸.

Bu konudaki bir diğer örneğimiz ise, Şîi iken Ehl-i Sünnet safına geçen İmam Ekber diye anılan Seyyid Abdulhasen el-Müsâvî'nin torunu Musa el-Müsâvîdir³⁹. Şîi İslam dünyasının problemlerini ve çözüm yollarını ele aldığı eserinde Musa el-Müsâvî, tahrîf edilmiş bir kitaba inanmanın çelişki olduğunu, bu düşüncenin Kur'ân'ın korunmuşluğunu beyan eden ayetlere ters düştüğünü, bu görüşün Şîa'nın çoğunluğunca benimlenen bir görüş olmadığını söylemektedir. Bunlarla da yetinmeyen Müsâvî mezkûr eserinde; Şîilerin, imamet, hilafet, takiyye, Aşûre günü dövünme, bedâ gibi pek çok konudaki inançlarından dolayı kendilerini

³⁷ Mehmed Cevâd Muğniye, *el-Cevâmi' ve'l-Fevârik beyne's-Sünneti ve's-Şîa*, Müessesetü İzzüddin, Beyrut, 1994, s. 8-9, 304-305.

³⁸ Muhammed Bâkır Huccefi, *Vahdetü'l-Ümmeti'l-İslâmiyye, Risâletü't-Takrîb*, S: 46, yıl: 2005, s. 200-201.

³⁹ 1930 Tahran doğumlu olan Müsâvî, 1955 yılında Tahran Üniversitesinde doktor unvanını almış, 1960-1962 yılları arasında aynı üniversitede İslam iktisat profesörlüğü, 1968-1978 yıllarında Bağdat Üniversitesinde felsefe profesörlüğü ve İslam konseyi başkanlığı yapmış birisi olarak takdim edilmektedir. Bkz. Musa el-Müsâvî, *Şîa ve Şîilik Mücadelesi* (Çev. Kemal Hoca), Sebül Yayinevi, İstanbul, 1995. (Kitabın girişinde yazarın tanıtımıyla ilgili yazıdan). Ayrıca Bkz. İlyas Üzüm, "Sünnîlikten Şîiliğe, Şîilikten Sünnîliğe Geçen İki Müellif ve Eserleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1997, sayı: I, s. 189-202; Ahmet Çelik, "Şîa'nın Kur'ân Yorumu ve Ehl-i Sünnet'le Şîa Arasında Yakınlama", AÜİFD. sayı: 27, Erzurum, 2007, s. 71.

sorgulamaları gerektiğini dile getirmektedir. Müsâvî'nin mezkûr eserinin başından sonuna kadar, İslam toplumunun onaylamadığı marjinal Şîî görüşlerini çürütmek için getirilen delillerle dolu olduğu görülmektedir⁴⁰.

Bugünkü Şîa'nın tahrîf konusundaki görüşünü, Sünnîlerle yaptıkları bir toplantı vesilesiyle açık bir şekilde ortaya koyan Necati isimli bir Şîî'nin açıklamalarının bu konudaki düşünceleri en güzel bir şekilde özetlediğini görüyoruz. Mezkûr şahıs zaman zaman Sünnîlerle yaptıkları *Nedvetü't-Tevafuluk* adlı toplantı hakkında şunları söylemektedir:

“İslam coğrafyasının birliği ve beraberliği için Sünnî kardeşlerimizin şerefli, bereketli meclislerinde bulunmaya şiddetle ihtiyacımızın olduğuna inanıyorum Bizim Sünnîlerle toplantı halinde bulunduğumuz meclislerde Sünnîlerle olan farklılığımız, inançla ilgili bazı ayetlerin tefsirinde fer'î konulardan öteye geçmez. Ancak toplantının bittiği günün sabahında mahalli gazeteler bizim bu toplantılarda söylemediklerimizi yazmaya başlarlar. Şunu tekrar ifade etmeliyim ki; Şîî âlimlerin kahir ekseriyeti Kur'ân metninde bir tahrîfin bulunmadığı yönünde bir kanaate sahiptirler. Muasır Şîa'dan Kur'ân'da tahrîf bulunduğunu iddia eden hemen hemen hiçbir kimse yoktur. Ancak önceki Şîî âlimlerden çok azı Kur'ân'da tahrîfin bulunduğuna inanmaktadır ki, bu tarz yanlış fikirlere sahip kimselere Sünnî muhitlerde de rastlamamız mümkündür”⁴¹.

Zaman zaman bazı Şîî imamların ve siyasilerin Kur'ân'ın Sünnîler tarafından tahrîf edildiğine dair yaptıkları propagandanın ve siyasî otoritelerini bu yönde kullanmalarının da Şîa ve tahrîf ilişkisinde bir paya sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bütün bunların Sünnîlere karşı politik

⁴⁰ Musa el-Müsâvî, *eş-Şîa ve't-Tashîh*, Zehra li'l-İ'lâmi'l-Arabî, Kahire, 1989, s. 9-60, 79-89, 98-102, 131-136. Bu konuda diğer bir görüş ise Şîî olup olmadığını bilemediğimiz; ancak kendisini bu konulara vakıf birisi olarak bulduğumuz Aişe Yusuf Mennâî'ye aittir. Mennâî, Şîilerin çoğunluğunu oluşturan İmamiye Şîa'sının Kur'ân'da tahrîf olduğuna dair iddiaların sahibi olma töhmetinden kurtulmak için var güçleriyle çalıştıklarını belirterek, Şeyh Sadûk'un yukarıda zikrettiğimiz sözleriyle birlikte sonraki Şîilerin aynı anlama gelen sözlerini zikrediyor. Aişe Yusuf Şîilere isnat edilen bu tarz rivayetlerin zayıf yahut şaz yollardan geldiğine, dolayısıyla pek güvenilir olmadıklarına dikkat çekiyor. Muhammed el-Huseyin Âl-i Kâşifi'l-Ġitâ, *Aslii's-Şîa ve Usûliihâ*, Menşûrâtü'l-A'lemî, Beyrut, 1982, s. 63-64.

⁴¹ Necati, “*Mecelletü'r-Râsid*” 1-51, Tahran, cüz, 49, s. 120. “*el-Mektebetü's-Şâmîle*” adlı programdan elde ettiğimiz bu pasajın maalesef yazarına ve ait olduğu makalenin kimliğine ulaşamadığımızı belirtmek istiyoruz.

bir malzeme olarak kullanılan şuurlu ilim adamları nazarında pek fazla itibar görmediği söylenebilir⁴². Bugün pek çok Şîî müfessir ve ilim adamı, Kur'ân'ın bir harfinin dahi değiştirilmeden günümüze kadar geldiğini söylemektedir. Sonuç itibarıyla muasır Şîa içinde Ehl-i Sünnet'e paralel çizgide olan yazarların ve akademisyenlerin sayılarının her geçen gün arttığı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kendi bünyesinde pek çok kollara ayrılan İslami mezheplerin başında gelen Şîa'daki bu fikri ayrıklığı körükleyen ve bir takım fitne tohumları ekmeye çalışan grupların olduğu bilinmektedir. Başından beri bu kırılğan noktaları iyi tespit etmek suretiyle tefrikaya müsait zaman ve zeminini çok iyi hesaplayan bu mihraklar, muhtemelen Mushaf konusunda da bazı ihtilafların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mesela Ignaz Goldziher (ö. 1340/1921), ric'atin bizatihi Şîa tarafından ortaya atılan bir fikir olmadığını, aksine bunun İslam'a Yahudi ve Hıristiyanlarınlar tarafından sokulduğunu itiraf ettiği ve Dozy (ö. 1299/1883)'nin de aynı görüşte olduğu bildirilmektedir⁴³. Şîa'ya nispet edilen tahrîf inancı da muhtemelen buna benzer bir takım tezgâhlar sonucu ortaya çıkmış olmalıdır.

Müslümanlar, aleyhine kurulan bu tuzağa Şîî âlimlerden düşenler olmuştur. Hatta tahrife bütün Şîa'nın inandığını savunanlar bulunmuştur. Ancak ulaşabildiğimiz kariyla tahrîf, Şîî ekseriyet tarafından hiçbir zaman yüksek bir sesle savunulamamıştır. Üstelik bugün çağdaş Şîa'dan hemen hemen tahrîfi savunan bir kimse yok gibidir. Bildiğimiz kadarıyla bugün Şîîlerin ellerinde okudukları, kendisiyle ibadet ettikleri Kur'ân-ı Kerim, dünyadaki diğer Müslümanların elinde bulunan Kur'ân'dan başkası değildir. Yazdıkları tefsirlerde de Şîîler bütün Müslümanların ellerinde bulunan Kur'ân'ın tefsirini yapmaktadırlar. Ahkâm tefsirlerinde ve diğer bütün dini eserlerinde Şîîler de mevcut Kur'ân'dan hareket etmektedirler. Şîaya ait dini teliflerin Kur'ânî örnekleri elimizdeki Kur'ân ayetlerinden verilmektedir. Bu konuda ne kadar farklı rivâyetler olursa olsun, İslam âleminde Hz. Ebû Bekir zamanında kitap haline getirilen ve Hz.

⁴² Mesela yakın bir tarihte geçen İran'ın dini lideri Humeyni'nin politik sebeplerle Kur'ân-ı Kerim'de tahrif iddiaları için bkz. Mustafa Talip Güngörge, *Humeyni ve İslam*, el-Mecmau'l-A'lemî li Ehl'l-Beyt, İstanbul, 1985, s. 77-81.

⁴³ Bkz. Karataş, s. 39.

Osman zamanında istinsah edilen Mushaf'ın bir alternatifi gösterilememektedir.

İmamet ve hilafet gibi birtakım politik sebeplerle ortaya çıktığı açık olan tahrîf iddialarının Şîîler arasında zaman zaman gizlenmesine duyulan ihtiyaç, aslında bir ikilemi de ortaya koymaktadır. Bu da bazı Şîî âlimlerin Kur'ân'dan çıkarıldığını iddia ettikleri bölümleri ortaya koyamamaları, hasbelkader koydukları metinlerin Kur'ân'ın eldeki mevcut metniyle çelişmesi, diğer taraftan bu iddiadan vazgeçildiği takdirde Şîîliği ayakta tutacak başka bir şeyin bulunmayışıdır. Bunların hiç birinden vazgeçemeyen bazı Şîî devlet adamlarının da bunda rolünün bulunduğu söylenebilir. Bu sebeple de bazı konularda Şîîlik adına takiyyenin mutlaka yapılması gereken bir davranış olduğuna dair düşünceler mevcuttur. Sonuç olarak konunun takiyye ve siyaset boyutu, gerçeğin ortaya çıkmasının önünde daima ciddi bir engel teşkil etmiş, diğer Müslümanları da Şîa konusunda bir güvensizliğe sevk etmiştir.

Müslümanlar nazarında Kur'ân'da tahrîf olduğuna dair inancı taşıyan bir azınlık olarak tanınmak istemeyen bazı çağdaş Şîî müellifler bu tezatlardan kurtulmak için bir arayış içine girmişlerdir. Bu olumlu gelişmelerin arka planındaki muharrik güç, Şîa'nın gerek dış dünyaya gerekse İslam âlemine karşı asırlardır izlediği politikaların kendilerini İslam âleminde yalnızlaştırmaktan öte bir şey ifade etmediğinin anlaşılmaya başlanmasıdır. Geçmişe nisbetle bugün hadiseleri daha objektif bir şekilde değerlendirebilen yeni bir Şîî imajının ortaya çıkmış olması sevindiricidir. Doğrusu hiç kimse geçmişin vebalini yüklenmek zorunda da değildir. Bugün Şîa içerisinde olayları değerlendirme konusunda daha hür bir ortamın bulunduğu artık bariz bir şekilde görülebilmektedir. Muasır müellifler, dış dünyaya, Şîîlerin ekseriyetinin Kur'ân'a diğer Müslümanlar gibi inandıklarını açıkça dile getirmekte, içeriye de bu aykırılığın Şîî toplumuna bir faydasının bulunmadığını ve Şîî camiasının bu ikilemden kurtulmasının gerektiğini söylemektedir. Bu yüzden olsa gerek başta Kur'ân tarihleri olmak üzere son asırlarda Şîî müelliflerce tahrîfi tamamen reddeden eserler meydana getirilmektedir. Bu eserlerde tahrîf konusunda fahiş iddialara rivâyet olarak dahi yer verilmediği dikkatlerden kaçmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Âbâdî, Âyetullah Hasan Tâhirî el-Hurrem, *Tahrîfü'l-Kur'ân Üstûre em Vâkı'*, (Çev. Tahsin el-Bedrî), *Merkezu't-Tahkîk ve'd-dirâsâti'l-İlmiyye*, Tahran, 2006.
- Âl-i Kâşifi'l- Ğitâ, Muhammed el- Huseyin, *Aslü'ş- Şîa ve Usûlühâ*, *Menşûrâtu'l-A'lemî*, Beyrut, 1982.
- Âlûsî, Şihâbüddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Ateş, Süleyman, *İmâmiyye Şîasının Tefsir Aanlayışı*, AÜİFD. Ankara, 1975, c. XX. s. 147- 172.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Çelik, Ahmet *Şîa'nın Kur'ân Yorumu ve Ehl-i Sünnet'le Şîa Arasında Yakınlaşma*, AÜİFD., Erzurum, 2007, S. 27, s. 69-98.
- Demirci, Muhsin, *Kur'ân Tarihi*, MÜİV. Yayınları, İstanbul, 2005.
- Güngörge, Mustafa Talip, *Humeyni ve İslam*, Araştırma Yayınları, İstanbul, 1985.
- Goldzîher, Ignaz, *İslam Tefsir Ekolleri* (Çev. Mustafa İslamoğlu), Denge Yayınları, İstanbul, 1997.
- Hindî, Rahmetullah, *İzhârû'l-Hak*, el-Matba'atu'l-İlmiyye, Mısır, 1315.
- Huccetî, Muhammed Bakır, *Tarih-i Kur'ân-ı Kerim*, Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslâmî, Tahran, 1998.
- "Vahdetü'l-Ümmeti'l-İslâmiyye", *Risâletü't-Takrîb*, sayı: 46, yıl: 2005, s. 200-201
- Hoî, Ebu'l-Kâsım el-Müsâvî, *el-Beyân fi-Tefsiri'l-Kur'an*, yy. 1996.
- İbn Nedim, *el-Fihrist*, Matba'atu'l-İstikame, Kahire, 1945.
- İhsan-i İlahî, Zahîr, *Şîa'nın Kur'ân İmamet ve Takiyye Anlayışı*, (Çev. Sabri Hizmetli), Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 1984.
- Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996.

- Kâşânî, Muhammed b. Murtaza, *Kitâbu's-Sâfi fi Tefsiru'l-Kur'ân* (Tas. Mirza Hasan Hüseyin en-Necefi), Kitâbfurûş-i İslamiyye, Tahran, ts.
- Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Usul mine'l-Kafi*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Dâru Saab, Tahran, 1381.
- Kummî, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Babeveyh, *Risâlatü'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye* (Çev. Ethem Ruhi Fıçlalâh), AÜİF. Yayınları, Ankara, 1978.
- Kummî, Ebu'l-Hasen Ali b. İbrahim, *Tefsir* (Tahk. Tayyib Müsâvî el-Cezairi), Mektebetü'l-Hüdâ, Necef, 1387.
- Mehmed Cevâd Muğniye *el-Cevâmi' ve'l-Fevârik beyne's-Sünneti ve's-Şîa*, Müessesetu Izzuddin, Beyrut, 1994.
- Meir M. / Bar Asher, *İmamiye Şîa'sının Kıraat Farklılıkları ve Kur'ân'a İlaveleri* (Çev. Ömer Kara / Mehmet Dağ), Ekev Akademi Der., c. I, sayı: 3, s. 216-233, Erzurum, 1998.
- Muhammed Hüseyin Muhammedî, *Tarih-i Kur'ân*, İntişârât-ı Merkez-i Cihân-ı Ulûm-i İslâmî, Kûm, 2006.
- Musa el-Müsâvî, *eş-Şîa ve't-Tashîh*, Zehra li'l-İlâmi'l-Arabi, Kahire, 1989.
- Musa el-Müsâvî, *Şîa ve Şîilik Mücadelesi* (Çev. Kemal Hoca), Sebil Yayınları, İstanbul, 1995.
- Nöldeke, Theodor / Friedrich, Schwally, *Kur'ân Tarihi* (Haz. Muammer Sencer), İlke Yayınları, İstanbul, 1970.
- Onat, Hasan, *Emevîler Devri Şîi hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Öztürk, Mustafa, *Tefsirde Ehl-i Sünnet ve Şîa Polemikleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.
- Râfî, Mustafa Sadık, *İ'câzü'l-Kur'ân*, Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, Kahire, 1956.
- Ramyâr, Mahmud, *Târîh-i Kur'ân*, Müessesetu İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 2001.
- Şehristânî, Hibetuddîn Muhammed Ali el- Hüseyinî, *Tenzîh-i Tenzîl* (Terc. Ali Rıza Hakîm-i Husrevî), Çaphâne-i Haydarî, yy., 1371.

- Şen Ziya, *Şîa'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı*, Tıbyan Yayıncılık, İzmir, 2012.
- Tabatabâî, Muhammed el Hüseyin, *el-Mîzân, fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Menşûrât-ı Cemâ'ati'l-Müderrişin, yy. ts.
- Tabersi, Ebu Ali, *Mecmau'l-Beyân*, Kitâbfurûş-i İslâmiyye, Tahran, 1384.
- Tûsî, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan, *et-Tibyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-A'lemi'l-İslâmî, Beyrut, 1409. Erzurum, 2007.
- Üzüm, İlyas "Sünnî- Şîî Yakınlaşması: Dâru't-Takrîb Tecrübesi", İslami Araştırmalar Der. sayı: 2, 1998, s. 171-185.
- Yılmaz, Musa Kazım, *Şîa'nın Kur'ân İlimleriyle İlgili Görüşleri*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu, s. 181-184, İstanbul, 1993.
- Zencânî, Ebu Abdillâh, *Târîh-i Kur'ân*, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, Beyrut, 1969.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1996.